

ДЕЙТОНСЬКІ УГОДИ 1995 Р.: ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТУ ЧИ ЙОГО ЗАМОРОЖЕННЯ?

Досвід країн колишньої СФРЮ, хоч і не позитивний, після розпаду став показовим і повчальним для багатьох багатонаціональних держав, у тому числі і для України. Дейтонський мирний договір 1995 р. поклав край війні в Боснії і Герцеговині 1992–1995 років. Західно-балканське геополітичне становище під час підписання угоди було складним і суперечливим з точки зору визначення, подолання, врегулювання і стабілізації міжнародного конфлікту між країнами. Однак цей договір вважається одним із вдалих проектів вирішення конфлікту. Це пояснює безсумнівну актуальність теми і звернення студентів-істориків до вивчення різних аспектів Дейтонських угод 1995 року.

Метою статі є висвітлення чинників, що призвели до підписання угоди та основних її положень. Автор намагається визначити: Дейтонські угоди 1995 р. вирішили конфлікт на території Західних Балкан, чи все ж таки заморозили?

Питання значимості Дейтонських угод 1995 р. має певний історіографічний доробок серед українських, іноземних, в тому числі сербських політиків, політологів і істориків. Різні аспекти історії підписання угоди, її основні положення, проблема реалізації мирних угод на території колишньої Югославії знайшли відображення в працях В. Забари [1], М. Каменецького, В. Фісанова [2], О. Брусиловської, Н. Іщенко [6] та ін. Незважаючи на значні публікації закордонних і вітчизняних дослідників, проблема вирішення чи замороження конфлікту на основі Дейтонських угод 1995 р. залишається відкритою.

У 1992 р. у Боснії та Герцеговині почалась одна з найкривавіших громадянських війн між трьома балканськими народами: сербами-мусульманами, сербами-православними й католиками – хорватами. Хто б міг подумати, що центральна частина Югославії, яка ще до 1992 р. здавалася «братством народів», де проблем міжетнічних відносин не було, опиниться протягом 1992-1995 рр. у зтяжній, кровопролитній громадянській війні [3].

Війна почалася 1 квітня 1992 р., коли відомий у європейському кримінальному світі сербський діяч Желько Ражнатович на прізвисько «Аркан» перейшов сербсько-боснійський кордон і влаштував першу різанину населення у місті Бієліна. Пізніше після тривалого розслідування Гаазька прокуратура встановила, що воєнне втручання відбулося за наказом голови сербської державної служби безпеки Йовиці Станішича [4].

6 квітня 1992 р. м. Сараєво було атаковано з боку Сербії. На фоні цих зрушень розгортається і хорватсько-боснійська війна, як частина великої війни [1, 35–36]. 13-22 липня 1995 р. у ході Боснійської війни відбувається один із наймасштабніших у сучасній історії Європи злочинів – це різанина у м. Серебрениці, де боснійські серби вбили близько 8 000 боснійських мусульман. Згодом Міжнародний суд визнав цю криваву різанину в Серебрениці геноцидом [3].

1–21 листопада 1995 р. в Дейтоні на авіабазі Райт-Паттерсон (США) проходили переговори між президентами Боснії Алія Ізетбеговичем, Сербії Слободаном Мілошевичем та Хорватії Франьо Туджманом. Під час переговорів було вироблено систему базових засад Дейтонської угоди через посередницьку дипломатію. Угода була офіційно підписана в Парижі 14 грудня 1995 р. згаданими президентами і за участю головних посередників – Річарда Голбрука і генерала Веслі Кларка. Договір складався із загальної частини документу та 11 додатків до нього. Цікаво, що як варіант, переговори щодо врегулювання конфлікту могли бути проведені в Києві.

На основі договору було визначено, що Боснія і Герцеговина лишається однією державою, але вже складається відповідно з двох правових суб'єктів: республіки Сербської та Мусульmano-Хорватської Федерації. Через 9 місяців мали бути проведені справедливі, демократичні вибори законодавчих органів, місцевих органів влади та президента. На основі договору в Боснії і Герцеговині було запроваджено колективне президентство: після

демократичних виборів до влади приходять 3 президенти відповідно від трьох найбільших етносів – боснійського, сербського та хорватського. Кожні 8 місяців президенти змінюють один одного, а в своїх регіонах вони обираються шляхом таємного голосування на чотирирічний термін [6, 80–81].

Протягом 30 днів сторони повинні були вивести війська за лінію припинення вогню завширшки 2 км, де й була встановлена демілітаризована зона. Зміцнення миру в регіоні мав підтримувати 60-тисячний контингент Сил Виконання Угоди (IFOR), які зобов'язувалися діяти під безпосереднім командуванням НАТО [5].

Згідно Дейтонських угод країна стала своєрідною фрагментованою конфедерацією між мусульмано-хорватською федерацією Боснії і Герцеговини (51 % території) та Республікою Сербською (49 % території). Безсумнівно угода поклала край збройній ворожнечі в регіоні. Низка вчених вважає, що це було досягнуто завдяки розумній політиці так званої човникової дипломатії, коли важливу роль між ворогуючими сторонами відігравала Контактна група, яка відстежувала, координувала та інформувала всі вимоги протидіючих сторін і таким чином, стала посередником [2].

Дейтонська мирна угода 1995 р. відкрила шлях до переговорів із заходів зміцнення довіри й безпеки між суб'єктами Боснії та Герцеговини, а також режиму контролю над озброєннями для сторін Дейтонської угоди. Переговори відбулися під егідою ОБСЄ в 1996 році. Особисті представники Голови ОБСЄ (СІО) здійснювали головування на переговорах та сприяли виконанню досягнутих угод. Відділ Секретаріату ОБСЄ у Відні відповідав за організацію необхідних перевірок, в яких брали участь країни-учасниці ОБСЄ. Найбільш зразковим прикладом врегулювання конфлікту є безпрецедентне розгортання військових сил НАТО у взаємодії з іншими країнами в Боснії та Герцеговині. Відповідно з мандатом ООН, наприкінці 1995 р. Альянс отримав завдання реалізувати військові аспекти Дейтонської мирної угоди [6, 85].

Після 1997 р. між сербською та боснійською владами простежуються тенденції міжнародної співпраці. Підтримка НАТО допомогла реформувати збройні сили країни шляхом повної централізації. Ця підтримка триває й сьогодні, адже наразі розглядається можливість членства країни в Альянсі. Генеральний секретар НАТО Андерс Фог Расмуссен зазначав: «Інтеграція молодих демократій до НАТО не тільки зміцнює Альянс. Вона також стабілізує Європу і допомагає безпечному і мирному розвитку. Моя мрія здійсниться, коли одного дня ми побачимо усі балканські країни членами НАТО. Їхнє місце в євроатлантичному співтоваристві» [5].

Результативність угод визначається з врахуванням того, як вони реалізується через декілька років. Домовленості, що були закріплені документально і введенні в дію, практично є зразком ефективного міжнародного врегулювання конфліктної ситуації у Югославському регіоні. Це один із тих документів, що зумів зупинити найстрашнішу конфліктну ситуацію в Європі після Другої світової війни.

Таким чином, на сьогодні Дейтонські угоди вважаються доволі спірними міжнародними дипломатичними і політичними рішеннями, породженими кризою в Югославії. Неможливо однозначно стверджувати про прогресивний розвиток країни. У той же час Дейтонські угоди для Боснії і Герцеговини в кінцевому рахунку стали певним стимулом започаткувати кардинальні структурні реформи, наслідками яких стало підписання в 2008 р. угоди про асоціацію Боснії і Герцеговини з Євросоюзом, в 2010 р. громадяни Боснії і Герцеговини отримали доступ в Шенгенську зону без візи, а в лютому 2016 р. Боснія і Герцеговина подала заявку на вступ до Європейського Союзу.

Список використаної літератури

1. Забара В. В. Політичні перетворення «післядейтонської» Боснії і Герцеговини (1996–2012 рр.): проблеми періодизації / В. В. Забара // Історичний архів. – 2013. – №10. – С. 38–44.
2. Фісанов В. П. Боснія і Герцеговина у русі: від Дейтонських угод до офіційної заявки в європейський союз [Електронний ресурс] / В. П. Фісанов – Режим доступу до ресурсу: <https://politologia-rdgu.rv.ua/images/pan14/67.pdf>.

3. Дейтонські мирні угоди: віха на шляху НАТО і Балкан [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_69290.htm?selectedLocale=uk.
4. Dževad S. Zvornička operacija planirana u Beogradu [Електронний ресурс] / Sabljaković Dževad. – 2009. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.dw.com/bs/zvorni%C4%8Dka-operacija-planirana-u-beogradu/a-4299561>.
5. Довідник НАТО [Електронний ресурс] // Office of Information and Press. – 2001. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.nato.int/docu/other/ukr/handbook2001.pdf>.
6. Іщенко Н. Конфлікт у Боснії і Герцеговині / Н. Іщенко // Конфлікти, що змінили світ. – Харків, 2020. – С. 65–88.

Науковий керівник: доцент Сухушина О. В.

Верещака А. В.

Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького

УТВОРЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СПІВТОВАРИСТВА ВУГІЛЛЯ І СТАЛІ

Європейська інтеграція налічує не один десяток років, протягом яких здійснювався пошук оптимального шляху розвитку і становлення єдиної Європи. Утворення Європейського співтовариства вугілля і сталі (ЄСВС) в 1951 р. було однією із перших спроб організації майбутнього Європейського Союзу. Дослідження історії європейського інтеграційного процесу є вкрай важливою та актуальною проблемою.

Метою статті є з'ясування ключових передумов та причин утворення європейського співтовариства вугілля і сталі у повоєнній Європі.

Причини і передумови створення співтовариства вугілля і сталі, діяльність державних і політичних діячів країн Європи на шляху утворення ЄСВС відображені в науковій літературі з історії європейської інтеграції в низці досліджень українських і російських науковців. До таких відносяться О. Буторина [2], С. Федонюк В. Лажнік [3], О. Овчаренко [4], Різні аспекти утворення ЄСВС висвітлені у наукових студіях українських дослідників І. Баркалова [1], І. Яковюка [5] та ін.

Передумовами зародження інтеграційних процесів в Європі після Другої світової війни стали відносна господарська, економічна та політична слабкість Європи та прагнення західноєвропейських держав до відновлення колишньої позиції у світі. Ключове значення при цьому мала проголошена міністром закордонних справ Франції Робером Шуманом пропозиція створення Європейського об'єднання вугілля і сталі (European Coal and Steel Community, ЄСВС). Пропозиція увійшла в історію під назвою «план Шумана». Однією з головних цілей плану стало примирення Франції та Німеччини та недопущення між ними війни у майбутньому. Найважливішим засобом досягнення цієї мети мав стати механізм управління та наднаціонального контролю над виробництвом і торгівлею стратегічною для військових потреб продукцією – вугіллям та сталлю, тобто вивід базових галузей промисловості з-під нагляду національних адміністрацій [1, 8].

Декларація Шумана сформулювала ряд фундаментальних тез, які стали нарижними каменями для побудови об'єднаної Європи: 1) Слід припинити суперництво між Францією та Німеччиною, яке тривало століттями. Відносини між іншими державами, які поділяють ці цілі, також повинні будуватися на цій основі. 2) Першим кроком до цієї мети буде французько-німецьке виробництво вугілля та сталі, яким керуватиме загальний вищий орган управління. 3) Таке поєднання економічних інтересів сприятиме підвищенню рівня життя населення та руху до формування економічної спільноти. 4) Рішення керівних органів Співтовариства повинно бути обов'язковим для всіх країн, щоб приєднатися до нього, а положення країн в організації мають бути рівними [4, 128].

Так, французький міністр закликав припинити довготривале суперництво між Францією та Німеччиною, організувати спільне французько-німецьке виробництво вугілля та сталі, очолюване вищим керівним органом. Він зазначав: «... Французький уряд пропонує негайно почати діяти в одному рішучому напрямку. Він пропонує, що французько-німецьке виробництво вугілля та сталі загалом повинно знаходитися під контролем спільного вищого органу управління в рамках організації, відкритої для участі інших європейських країн. Об'єднання виробництва вугілля та сталі